

РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНІЙ ЧЕХІЇ

У статті доведено, що в Чеській Республіці формується широка мережа груп і організацій громадянського суспільства. Офіційно зареєстровані організації мають різні правові форми: громадські об'єднання, фонди, добродійні фонди і товариства. Більшість організацій займається наданням послуг, зокрема в сфері культури, спорту і відпочинку, соціальних послуг. У Чехії також діє незначна щодо численності, але стабільна і потужна мережа адвокатських організацій, які займаються політичною і суспільною діяльністю. Вони створили ефективні організаційні структури. Спеціальний статус мають профспілки, з розгорнутою організаційною і мобілізаційною структурою і визнані як рівноцінний та важливий політичний партнер.

Ключові слова: Чеська Республіка, громадянське суспільство, неурядові організації, громадські організації, адвокатські організації, фонди.

Політичну дійсність, державу і суспільство постсоціалістичної Чехії після 1989 р. характеризують перехідні, трансформаційні процеси. Уряд і громадяни прагнуть реалізувати принципи правової та демократичної держави, справжнього народовладдя. Ці процеси тісно пов'язані з активною участю в політичному процесі громадянського суспільства (ГС), як чинника подолання суспільних деформацій тоталітарної доби. Розвиток ГС у Чехії, як і в кожній країні, має свою специфіку, позитиви і суперечності, в залежності від інтенсивності трансформації, за умов паралельного переходу до ринку й економічних криз. Зважаючи на це, теоретичні рефлексії щодо суті ГС, його конкретних проявів і дії в чеських реаліях ґрунтуються на аналізі інституційного становлення, динаміки кількості громадських організацій та їх членства, активності громадських рухів, їх взаємин з інститутами політичної системи тощо. Роль політичної науки в проблемі розвитку ГС особливо важлива для країн демократичного розвитку, в т.ч. для України.

Етатизм знищив незалежні спілки, інститути ГС тощо, які могли б виражати різні інтереси і потреби людей та захищати їх від диктату держави. Відсутність структур ГС і його зворотного впливу на державу – одна з причин того, що держава творила з суспільством, чинячи над ним насильство. Сучасний розвиток ГС прагне поставити державу під контроль суспільства, звести до мінімуму можливу шкоду від неї, обмежити свавілля державної влади, зробити державу правовою, без чого неможливе і саме ГС. Тож, ключовою проблемою переходу від авторитарно-бюрократичної системи до демократії в Чехії, постала проблема формування дієвого ГС.

Вперше ідеї ГС висловили ще Платон, Аристотель, Цицерон, римські правники. Подальший розвиток проблеми пов'язаний з добою Середньовіччя,

Відродження, філософією Н. Макіавеллі. Вже в Новий час з концепціями ГС виступили Д. Юм, А. Фергюсон, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж. Руссо, А. Токвіль, Ш. Монтеск'є, Г. Гегель. К. Маркс трактував історію ГС як процес вивільнення суспільних індивідів з лабет всеохоплюючої держави. До генези ГС звертався М. Вебер. Гармонізації взаємин суспільства і держави присвячені праці К. Аллена, А. Арато, Ф. Броделя, Р. Броуна, Ю. Хабермаса, Жака Ле Гофа, М. Маркуса, К. Поппера та ін. Формування ГС, на прикладах різних країн, вчені аналізували зазвичай у контексті «опозиції до влади», певної антитези державі. На Заході ідеї класичної парадигми влади (за М. Вебером – владні відносини сприяють реалізації індивідуально-групових інтересів суб'єкта цих відносин), вступали у суперечність з неklasичною («суспільною», за Т. Парсонсом), згідно з якою влада реалізує суспільний інтерес.

З 90-х рр. ХХ ст. значення ГС і його органічного зв'язку з демократією вийшли на перший план. На це вказують Л. Баткін, М. Вихляєва, А. Галкін, М. Ільїн, І. Кравченко, Ю. Красін, В. Львович, Б. Славний, І. Шанський та ін. Вагомий внесок в обґрунтування проблем ГС зробили В. Барков, В. Бех, А. Дергачов, В. Ільїн, Б. Замбровський, А. Карась, А. Колодій, В. Костицький, Б. Кухта, М. Лукашевич, М. Михальченко, М. Мокляк, І. Пасько, Я. Пасько, В. Полохало, Р. Рябов, П. Рябчук, А. Слюсаренко, М. Томенко, М. Ткаченко, І. Хмелько, В. Шамрай, Л. Шкляр, В. Шинкарук, Г. Щедрова. Але і українські, і чеські вчені ведуть пошук певної пропорції технологічного зв'язку політичних інститутів і ГС. Дискусії ведуться навколо місця та ролі політичних інститутів і ГС у культурно-історичному й політологічному вимірах. Вчені вважають, що влада належить, з одного боку, державі, а з іншого – і ГС, яке разом з державою, її партійно-політичною системою й органами влади, створюють єдиний правовий простір. Тож, вони ніби рівні учасники владних відносин у межах соціального організму країни. З іншого боку, формальні показники ГС не завжди тотожні реаліям, особливо коли активність ГС зумовлена й ініційована актуальними завданнями політичних партій чи центрів впливу і має суто технологічний чи маніпулятивний характер. Тут ГС, за правовими нормами, може суттєво відрізнитися від реального. Вважаємо, що аналіз успішного розвитку ГС у Чехії, її досвіду є важливим прикладом подолання зазначених протиріч і корисний для України.

Після революції 1989 р. у Чеській Республіці (ЧР) започаткували свою діяльність дві основні організаційно-правові форми неурядових організацій (НУО): об'єднання (*universitas personarum*) і фонди (*universitas rerum*). Об'єднання – це засновані на членстві організації, члени яких, чи їх виборні представники утворю-

ють вищий керівний орган організації. Їх формують у суспільно-корисних цілях чи в загальних інтересах членів. Фонди традиційно створюються на базі майна, призначеного для конкретних цілей. Ними керують постійні ради директорів, які самі призначають наступників членів, які пішли у відставку. У ЧР фонди створюються, щоб служити на благо суспільства [9, с. 6].

З 90-х рр. у ЧР зафіксували небувалий приріст НУО і їх число впродовж трансформації постійно зростало. У 1990 р. відразу зареєструвалось майже 4 тис. громадських організацій (ГО). Так тривало до 1994 р. Далі щорічна кількість ГО зростала на 2-3 тис. Збільшення кількості НУО вимагало інших юридичних меж і змін до Закону «Про фонди і добродійні фонди» [9, с. vii]. Під егідою відомих державних лідерів і в очікуванні нових перспектив, правові основи діяльності НУО істотно покращились, що було визнано в світі. Як писали в 1999 р. Саламон Лестер і Хельмут Анхайєр, «здебільшого нові правові структури, що з'являються в цьому регіоні, явно перевершують за якістю свої західні аналоги, розробка яких велась здебільшого безсистемно» [10, с. 34]. У 1998 р. число фондів зменшилось з 5238 до 126, а натомість кількість ГО зросла майже на 6 тис. Це викликано тим, що більшість первинних фондів у відповідь на посилення вимог Закону, відреагувала зміною правосуб'єктності та зареєструвалась як ГО. Більшість з них продовжила діяльність. Нині в ЧР офіційно зареєстровано майже 65 тис. НУО в різних правових формах.

Втім, кількість НУО це лише одна з характеристик третього сектора. Ці дані не розкривають справжнього масштабу сектора і потужну діяльність НУО ще й тому, що в ЧР не відмінюють реєстрацію організації, яка вже не діє. Тому, слід враховувати й інші показники. В 1995 р. у Чехії частка діяльності НУО, які брали участь у створенні ВВП, складала 1,6% (у Нідерландах 15,3%; у США 6,9%; в Японії 4,5 %; у Німеччині 3,9%, а в Румунії 0,3 %). У третьому секторі працювало 74 200 оплачуваних службовців і 40 900 добровольців (у розрахунку повної робочої ставки). У загальному в НУО працювали 115 000 службовців, що було більше, ніж у деяких галузях промисловості країни [4, с. 19].

Найбільший об'єм діяльності припадав на сфери спорту, культури та дозвілля. Менша частка прийшла на діяльність, пов'язану з освітою, здоров'ям і соціальними послугами. У країнах Заходу цей порядок – зворотній. Це вважається рудиментом соціалізму, що вів політику підтримки нешкідливих для нього спортивних і рекреаційних організацій. Тож, вони розвивались і в минулому. Втім, освіту, охорону здоров'я і соціальні послуги контролювала держава. Подібні результати показало дослідження Агентства STEM НУО у 2004 р., які врахували членство громадян в окремих типах груп. З дослідження ГС, в якому брали участь 1018 громадян ЧР старших 18 р., видно, що і через 15 років після зміни режиму, чехи найперше беруть участь у спортивних НУО. Членство в НУО підтвердили 47% опитаних, з них: 23% – у спортивних

НУО, 20% – у профспілкових, 8% – у релігійних і духовних, 7% – пожежних, 6% – дачних кооперативах, 5% – рибалок, а 31% – в інших організаціях [4, с. 26].

Отже, за 20 років у ЧР утворилась густа мережа груп і організацій ГС, у різних сферах життя. Більшість з них надає послуги і доповнює цим державу. Є невелика, але постійна і потужна мережа адвокатських груп, зорієнтованих на суспільне благо. З часу революції, на думку фахівців United States Agency for International Development (USAID), чехи створили порівняно ефективний організаційний і адвокатський сегмент. За даними індексу підтримки, який щорічно публікує USAID, після виміру підтримки громадянського сектора в посткомуністичних країнах, ЧР – постійно в групі держав з найрозвиненішою структурою ГС. Індекс має значення від одного до семи. 7 – нерозвинене ГС, а 1 – дуже розвинене. У 2006 р. загальне значення цього індексу в ЧР склало 2,7.

Сервісні (надання послуг) і адвокатські здібності (участь у політиці) – лише дві функції ГС. Інший показник – мобілізаційний потенціал чи здатність НУО залучати окремих громадян до своєї діяльності. Дослідження USAID показують, що ГС Чехії, в порівнянні з більшістю країн Заходу, ще діє менш успішно. Значно менше чехів є членами окремих типів організацій ГС чи діяльності, пов'язаної з суспільною активністю (надання коштів для політичних цілей, підпис петицій тощо), ніж громадян з країн Заходу. Однак, слід зауважити, що деякі типи організацій ГС Чехії все ж здатні мобілізувати громадян, зокрема це організації дозвілля і культури, спортивні організації чи добровільні загони пожежників. Щодо адвокатських організацій, то тут йдеться виключно про профспілки. Для більшості інших організацій характерна мала кількість членів і загальна низька участь чехів у їх діяльності [6, с. 71-72].

Найбільш помітні сектори ГС, з позиції досягнення політичних вимог і мобілізації суспільства в ЧР це ті, які виконують функції захисту – адвокатські. Серед цих організацій окреме місце займають профспілки. Сучасні профспілки виникли в 1990 р. після розпаду єдиної комуністичної профспілкової організації – Революційного профспілкового руху (РПД). На думку Н. Вашкової, майже 20% робітників і службовців Чехії – члени профспілок [4, с. 27]. У ЧР існує цілий ряд профспілкових організацій і спілок, об'єднаних у центри профспілок. Найважливіші з них – Чесько-моравська конфедерація профспілок і Асоціація незалежних профспілок, які представлені в Раді соціально-економічної домовленості ЧР. Рада була створена на початку 90-х рр., як трибічний орган колективного обговорення (трипартитет – участь трьох сторін: працедавців, трудящих і держави). Ця інституційна форма соціального діалогу діє з першої половини 90-х рр., коли розпочались попередні дебати уряду з прийняття рішень по важливих питаннях. Рада є чинником успіху сталості чеських змін.

У 1991-1994 рр. соціальні партнери з Ради діяли

за укладеною т.зв. Генеральною угодою. З середини 90-х рр. діяльність Ради поступово згасала. Генеральну угоду вже не поновлювали. Інститут трипартитету та договори, які лежали в його основі, не регламентовані законом, і залежать від уряду, його політичної волі до співпраці з профспілками. Так, другий уряд Клауса згорнув співпрацю в межах Ради і вже не консулювався з профспілками щодо подальших демократичних змін. Більшого впливу профспілки досягли у 1998 р., з приходом до влади соціально-демократичного уряду, оскільки він і наступні урядові коаліції були налаштовані на соціальний діалог. У порівнянні з адвокатськими організаціями, які склалися після 1989р., профспілки мають широкий членський склад, і майже весь посткомуністичний період були визнаним політичним партнером держави. З нових адвокатських організацій найважливішу роль в історії ЧР без сумніву відіграють НУО, які займаються доквіллям. Їх створили до 1989 р. Обговорення певних питань, пов'язаних з охороною навколишнього середовища, відбувалося в ЧССР вже у 80-х рр. Екологічні проблеми деяких регіонів країни сприяли колапсу режиму і відкрили дорогу до розгляду цієї теми в політичній системі після його падіння.

На першому етапі розвитку (1990-1991) політична система була відкрита для дискусій щодо проблем доквілля. Важливі посади у міністерствах займали люди з руху «зелених». Втім, на загал екологічні ГО критично оцінювали власну нездатність використати наявні можливості. Організації, що існували до 1989 р. (як Чеська спілка охорони природи), не врахували нові умови. А нові спільноти, як рух «Веселка», зумів їх використати і вже в 1993 р. став учасником глобальної мережі Friends of the Earth International. На початку 90-х рр. активно діяла й Асоціація екологічних організацій „Зелений круг” [5, с. 53].

Початок другого етапу пов'язаний з приходом В.Клауса (Громадянський Форум, а з 1992 р. – глава уряду), і його політичним стилем управління, який неприязно сприймав можливу участь адвокатських НУО в політичному процесі [8, с. 14]. Це вело до дерадикалізації і деполітизації частини чеського «зеленого» руху, викликало потребу звернутися безпосередньо до громадської думки і професіоналізувати діяльність правників. Зіткнувшись з небажанням урядовців до співпраці в ключових інститутах політичної системи, деякі ГО обрали іншу стратегію, яка допомогла їм привернути увагу ЗМІ до питань екології. Так, діяв один з потужних екологічних рухів ЧР у 90-х рр., що боровся проти добудови другої чеської АЕС на півдні країни в м. Темелін. Активніше запрацювали й інші НУО. Даний процес мотивувало зверненням до нього політичної еліти та можливість запозичення зарубіжного досвіду. Міжнародна співпраця стала ключовою і дозволила «зеленим» продовжити порівняно ефективну діяльність і в несприятливий період у середині 90-х рр.

Процес професіоналізації ГО в кінці 90-х рр.

протікав у сприятливих умовах, коли «зелені» одержали значно кращий доступ до інститутів політичної системи. «Зелені» обрали напрям політичного лобізму, а не масове залучення населення. Він має певний вплив у Чеській Партії «зелених», яка в 2006 р. вперше ввійшла до парламенту та до урядової коаліції [2]. «Зелені» НУО нині залучені до міжнародної мережі і співпрацюють з партнерами інших країн.

Поряд з екологічним рухом з початку 90-х рр. у ЧР розвиваються НУО і в інших сферах, найперше відстоюють права жінок, гомосексуалістів і етнічних меншин. Жіночий рух представлений широкою гаммою різних НУО, що опікуються статусом жінок у суспільстві. Діяльність цих організацій у ЧР пов'язана з рядом проблем, які створив минулий режим, зокрема питання емансипації жінок. Рішення щодо статусу жінок у суспільстві було одним з компонентів побудови комунізму, хоч реально суспільство робило лише формальні кроки, а про фактичну рівність не могло бути і мови, це прокламоване прагнення минулого режиму вирішити дану ситуацію після 1989 р. створило вже проблему. НУО, які борються за права жінок, з початку 90-х рр. зіткнулися з суспільною думкою, що ототожнює фемінізм і минулий режим.

До кінця 90-х рр. діяльність жіночих НУО була знищена. Але поступово ситуація змінилася. Жінки-активістки, за підтримки зарубіжних фондів, а потім ЄС, знову створили відносно стійку мережу організацій (займаються наданням послуг у будинках-притулках, науковою діяльністю тощо), а також висувують політичні вимоги (питання політичного представництва жінок). Сучасні чеські жіночі НУО за напрямом діяльності можна поділити на три великі групи. По-перше, є велика група організацій, які займаються темою рівних можливостей, їх фінансує ЄС. Вони спеціалізуються на політиці рівності на роботі, в політиці тощо. Друга численна група організацій займається проблемами домашнього насильства. Окрім послуг, які надають ці НУО, вони чітко дотримуються правозахисних проблем, організують відкриті кампанії, критично їх вирішують [3]. Це доволі успішна група чеських жіночих НУО. Третя група організацій, яка активно працює в останні роки, спеціалізується на моніторингу ролі батьків. З точки зору політичних вимог, ці групи прагнуть до дотримання прав батьків (виховання дітей, свобода вибору місця і способу пологів тощо). Всі три групи НУО тісно взаємодіють між собою. З 2005 р. у ЧР більшість НУО об'єднані в потужну організацію – Чеське жіноче лобі, у складі національної членської організації Європейського жіночого лобі. Це загальноєвропейська організація з центром у Брюсселі, яку фінансує Європейська комісія [3].

Високу оцінку в Чехії отримав рух за права громадян з нетрадиційною орієнтацією. Їх групи почали формуватися ще по всій ЧССР відразу після падіння попереднього режиму. Досить швидко вони створили Об'єднання організацій гомосексуальних громадян (ООГТ), як єдиного представника чеської

общини гомосексуалістів і лесбіянок, і почали висувати політичні вимоги. На початку 90-х рр. ООГГ орієнтувалися швидше на входження в свої спільноти, на освіту і проведення культурних заходів. Ситуація змінилася у другій половині 90-х рр., коли ООГГ стали виходити за рамки своїх НУО з вимогами до суспільства більшості. Йшлося, зокрема про спільні культурні заходи, про загальну освіту та зміну громадської думки. Прикладом такої роботи є дуже популярний кінофестиваль «Бельетаж», що спеціалізується на фільмах з гомосексуальною і транссексуальною тематикою [8, с. 61].

Втім, суто політичного характеру рух набув у зв'язку зі спробами легалізації інституту реєстрованого партнерства осіб однієї статі. Представники ООГГ кілька разів домагалися прийняття відповідного закону, перші кроки в цьому напрямі були зроблені у 1995 р., а саме юридичне визнання відбулось у 2006 р. Проте, цьому успіху передувала певна дезінтеграція руху. ООГГ не сприймали як головну представницьку організацію всіх гомосексуалістів і лесбіянок, а у 2000 р. організація розпалася. Причини розпаду полягали в зміні поколінь активістів, особистих суперечках, відмінностях у сприйнятті необхідної стратегії тощо. Чеські організації гомосексуалістів і лесбіянок досягли кульмінації своєї політичної діяльності в 2005 р. безпосередньо перед ухваленням закону про реєстроване партнерство, якому передувала небачена до цього часу масивна кампанія: демонстрації, петиції тощо. Нині відбувається швидше демобілізація руху. Тож, ухвалення Закону було досягненням мети. Хоч дехто це твердження заперечує, але ці НУО вичерпали свої можливості.

У 90-х рр. чітко заявили про себе організації за права ромів – найбільшої етнічної меншини на території ЧР. З одного боку падіння минулого режиму відкрило ромам можливість до політичних організацій (поки що безуспішно). З іншого боку положення ромів у суспільстві – в центрі уваги цілого ряду правозахисних організацій, що борються за права людини, – місцевих і зарубіжних. Їх мета полягає в покращенні становища ромів, які нині в ЧР складають відособлену групу. Ці організації впливають на громадську думку за формою освіти і культурних заходів, а також прагнуть змінити конкретну суспільну політику. Так, відомі кампанія проти будівництва стіни у м. Усті-над-Лабем у 1999 р., що відмежувала будинки, в яких живуть в основному роми від будинків неримських громадян та кампанія проти необґрунтованого розподілу дітей ромів до т.зв. спеціальних шкіл, які спочатку були призначені для дітей з ментальною дисфункцією. Ці організації проводять також прямий моніторинг злочинів з расовим підтекстом та борються проти ксенофобії. Підтримавши кампанії віце-прем'єр парламенту ЧР Іржі Чунек, був звинувачений у расизмі і вимушено піти з посади [1].

Поряд з цими широкими рухами діють різні НУО в інших політично релевантних сферах. НУО активно

займаються питаннями надання політичного притулку в ЧР. Ці організації спочатку займалися наданням юридичної, соціальної і психологічної підтримки заявникам на притулок, біженцям і іншим групам мігрантів. З кінця 90-х рр. деякі організації почали видавати експертні звіти і вступати у відкриті дискусії щодо проблеми біженців і міграції. Взаємини між цими організаціями і державою активно розвивалися в 90-х рр., що приблизно копіювало розвиток екологічного сектора. У першій половині 90-х рр. діяльність НУО в цій області не сприймалася та відкидалася. У другій половині 90-х рр. до неї вже відносились терпимо, а з 2000 р. НУО сприймають як рівноцінних партнерів у дискусії по проблемах біженців і міграції.

З кінця 90-х рр. існує декілька організацій, які прагнуть до поліпшення прозорості політичних рішень на всіх його рівнях. Спільним знаменником їх діяльності є боротьба проти корупції. Найбільш помітною організацією є Transparency Чеська Республіка. Організації допомогли прийняттю Закону «Про вільний доступ до інформації» (1999) і прагнули посилити Закон «Про зіткнення інтересів вибраних політичних представників». Сюди ж входять організації, які надають юридичні консультації приватним особам, які стикаються з адміністративним розглядом віч-на-віч з потужним економічним суб'єктом. У ЧР це стосується найперше приватних землевласників і великих іноземних інвесторів, які прагнуть отримати ці землі [7, с. 237].

Отже, ГС в Чехії почало формуватися лише в постсоціалістичний період. Раніше в цій сфері поряд з керованими державою організаціями діяло лише декілька «вільних» об'єднань. Принциповим чинником зовнішньої межі, що впливає на діяльність ГС, є відношення політичної еліти. Ці взаємини в ЧР символізували різний підхід до ГС двох відомих політиків В.Клауса і В.Гавела. Якщо поглянути на зовнішні межі функціонування ГС, з точки зору ставлення до них урядів, то можна сказати, що після короткого періоду відкритої співпраці і визнання організацій ГС, настав т.зв. «період охолодження». Тодішні уряди Клауса хоч і не підтримували сервісні організації та до середини 90-х рр. активно співробітничали з профспілками, але з останніми т.зв. новими адвокатськими організаціями не співпрацювали і відмовлялися визнати їх політичну функцію. З приходом до влади соціально-демократичного уряду і початком консультацій з питань вступу ЧР до ЄС, відношення держави до ГС стало більш відкритим. Вплив ЄС – один з найважливіших показників, що впливає на функціонування чеського ГС з кінця 90-х рр. до сучасного періоду.

Зазначимо, що в ЧР сформувалася широка мережа груп і організацій ГС. Нині офіційно зареєстровано майже 65 тис. організацій, які мають різні правові форми: громадські об'єднання, фонди, добродійні фонди і товариства. Більшість організацій займається наданням послуг, зокрема в сфері культури, спорту

і відпочинку, соціальних послуг. У ЧР також працює незначна щодо численності, але стабільна і потужна мережа адвокатських організацій, що займаються політичною і суспільною діяльністю. Ці організації вже змогли створити порівняно ефективні організаційні структури. Спеціальний статус мають профспілки, які володіють порівняно розгорнутою організаційною і мобілізаційною структурою і були тривалий час, за винятком короткого періоду у середині 90-х рр., визнані як рівноцінний і важливий політичний партнер. Найбільший розвиток у групі нових адвокатських організацій зазначений у секторі екологічних організацій. Незважаючи на несприятливі умови 90-х рр., екологічні організації змогли побудувати потужну організаційну структуру і здатні організувати помітні відкриті заходи. Поряд з «зеленими» НУО в ЧР успішно діють організації, які відстоюють права жінок, права гомосексуалістів і лесбіянок, та правозахисні організації, що займаються правами ромів.

Джерела та література:

1. Аккулыулы С.-Х. Казашка в Чехии Джамилы Стехликова будет бороться за мандат Европейского парламента [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rus.azattyq.org/content/Dzamil_a_Stehlikova/1503530.html; 2. Выборы в парламент Чехии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.izbiratel.ru/vvm/2006/10/05/chehiya.html>; 3. Правозащитные организации обеспокоены положением женщин в Чехии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravo.ru/interpravo/news/view/40030/>; 4. Цисарж О. Зародження громадянського суспільства – чеський приклад / О. Цисарж, Ф. Мікш, І. Навратіл, К. Врбллікова. – Брно: ЦДК, 2008. – 82 с.; 5. Civil society at the millennium. – West Hartford, CT : Kumarian Press, 1999. – xi, 211 p.; 6. Lee D., Etchart N. Profits

for Nonprofits: An Assessment of the Challenges // NGO Selffinancing. – Santiago, Chile: NESST, 1999. – 172 p.; 7. Reclaiming democracy: civil society and electoral change in central and eastern Europe / Joerg Forbrig and Pavol Demeš, editors. – Washington: The German Marshall Fund of the United States, 2007. – 253 p.; 8. Renz L.-Q. Foundation giving: Yearbook of facts and figures on private, corporate, and community foundations / L.-Q. Renz, M.-C. Shaista. – 1996 ed. – New York, NY: The Foundation Center, 1996. – xi, 131 p.; 9. Rutzen D. The Renaissance of Civil Society / D. Rutzen // Select Legislative Texts and Commentaries on Central and East European Not-for-Profit Law. – ICNL and EFC, 1994. – 72 p.; 10. Salamon L.M. Civil Society in Comparative Perspective in Global Civil Society: Dimensions of the Non-profit Sector / L.M.Salamon, H.K.Anheier. – Baltimore, MD : The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 1999. – 71 p.

Tetiana Fedorchak

Civil Society in Post-Socialist Czech Republic

In the present article the author shows formation of a wide network of groups and organizations of civil society in the Czech Republic. Officially registered organizations have different legal forms: associations, foundations, charitable foundations and companies. Most organizations provide services, particularly in the sphere of culture, sports and recreation, social services. A small in size, though strong and stable network of advocacy organizations which are involved in political and social activities also operates in the Czech Republic. They have created an effective organizational structure. Trade unions with extended organizational and mobilization are recognized as equal and important political partner.

Key words: Czech Republic, civil society, NGOs, community organizations, law organizations, foundations.

© Сергій Федуняк (м. Чернівці)

© Ірина Бочар (м. Київ)

УДК: 327(71+73)

БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ ТРАНСРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

КАНАДИ І США

В статті розглядаються безпекові аспекти трансрегіонального співробітництва Канади і Сполучених Штатів Америки. Відзначається, що особливостями реалізації транскордонних безпекових ініціатив обох країн є взаємозалежність та взаємообумовленість категорій безпеки та процвітання, що передбачено у відповідних документах про співробітництво. Безпекові ініціативи здійснюються у формі проектів з координації візової політики та покращення інфраструктури, проектів з запровадження новітніх технологій та наукових розробок для подальшої реалізації програм з введення біометричних даних та програм обміну інформацією між країнами тощо.

Ключові слова: канадо-американські відносини, трансрегіональна співпраця, безпека.

Зміна рушійних сил у міжнародному політичному процесі призводить до посилення взаємодії між акторами на регіональному рівні. Йдеться про

активізацію співробітництва між сусідніми країнами, що особливо проявляється у налагодженні та поглибленні транскордонної кооперації. Зважаючи на сучасні зміни в організації та принципах функціонування міжнародних систем як на глобальному, так і на регіональному рівнях, а також на зміну характеру загроз, які сьогодні далеко не вичерпуються виміром військової безпеки, питання безпекового співробітництва набуває особливої актуальності у транскордонній кооперації між країнами. З іншого боку, саме питання безпеки стають новими точками дотику в реалізації двостороннього міждержавного співробітництва, що переносить відносини між країнами на якісно новий рівень.

Транскордонне співробітництво Канади і США є багату у чому показовим, що відображає надзвичайно високий рівень взаємної інтеграції держав. Дана проблематика отримала відображення у роботах